

ภาษาไทยในเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก

สำนวนวัดสังข์กระจาย

วันเนา ๖ เดือน

เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๕ กระทรวงศึกษาฯ เป็น กรมศึกษาธิการ มีพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล หรือต่อมาคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี) เป็น อธิบดี ได้ดำริให้รวบรวมมหาชาดิกลอมบทสมัยที่มีอยู่จำนวนมากในสมัยนั้นทุกสำนวนเท่าที่สามารถจะหาได้ ให้ผู้ทรงคุณวุฒิคัดเลือกสำนวนที่ดีที่สุดในแต่ละกัณฑ์ให้ครบ ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๕๓ ได้จัดพิมพ์รวบรวมเป็นเล่มและประกาศใช้เป็นแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในสมัยนั้น โดยเรียกชื่อเสียใหม่ว่า

หนังสือรายยาวมหาเวสสันดรชาดก

กัณฑ์ชูชก ที่ได้รับเลือกรวบรวมอยู่ในหนังสือรายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ ๕ เป็นสำนวนของสำนักวัดสังข์กระจาย ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ประวัติของผู้แต่งนั้นทราบแต่เพียงว่าเป็นของสำนักวัดสังข์กระจาย จึงเชื่อกันว่าผู้แต่งเป็นพระภิกษุวัดสังข์กระจาย มีผู้ให้คำสันนิษฐานว่าเป็นเจ้าอาวาส และมีการสืบประวัติเจ้าอาวาสในสมัยนั้นว่าเป็นผู้ใด ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับผู้แต่งนอกเหนือจากนี้ยังไม่กระจ่างแจ่มชัด ความรู้ที่

เกี่ยวกับกัณฑ์นี้จึงมีเท่า ๆ กับความรู้ที่เกี่ยวกับกัณฑ์ทานกัณฑ์ที่ทราบแต่เพียงว่าเป็นของสำนักวัดถนน

การศึกษาเกี่ยวกับถ้อยคำสำนวน หรือโวหาร ที่ปรากฏในกัณฑ์ชูชกนี้ ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแนวคิดให้เป็นที่สังเกตประการหนึ่ง เพื่อเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับผู้แต่ง เนื่องจากไม่ปรากฏงานเขียนหรือวรรณคดีอื่นใดจากสำนักวัดสังข์กระจายมาประกอบได้อีก จึงได้แต่ศึกษาจากงานเขียนในกัณฑ์นี้ โดยเฉพาะเท่านั้น ข้อความที่ได้จากสำนวนที่เขียนในกัณฑ์นี้เห็นถึงลักษณะของชาวบ้านที่ดูสมจริง ทำให้เห็นว่าผู้แต่งเป็นชาวบ้านธรรมดา หรือที่เรียกกันว่า สามัญชน ก็เป็นพระภิกษุที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ข้อเสนอแนวคิดให้สังเกตต่อไปนี้ ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะลองให้ความสนใจศึกษาดูบ้าง กล่าวคือ ถ้อยคำสำนวนที่ใช้ในกัณฑ์นี้ มีภาษาไทย หรือภาษาที่ยังใช้กันอยู่ในภาษาไทยปะปนอยู่ไม่น้อย ทำให้คิดว่า อย่างน้อยถ้าผู้แต่งไม่ใช่คนภาคใต้ ก็น่าจะคิดและนำตั้งข้อสังเกตว่า ภาษาที่พูดกันแต่เดิมนั้นยังมีการใช้อยู่ในภาษาไทย

สำหรับในเรื่องของคำศัพท์นั้น ยังไม่สามารถวินิจฉัยได้ว่า

เป็นศัพท์ทางใต้โดยเฉพาะหรือไม่
คือหมายถึงว่าอาจเป็นศัพท์ที่ใช้
กันอยู่เป็นภาษาไทยดั้งเดิม ไม่ว่าจะ
ภาคไหน เพียงแต่ในปัจจุบันนี้ จะ
มีอยู่ในเฉพาะภาษาไทยใต้ คือไม่ใช่
กันแล้วในภาษากลางหรือภาคอื่น
ศัพท์ดังกล่าวนี้มีอยู่มากมายใน
กัมพูชา คือเป็นศัพท์ที่ยังใช้อยู่
ในความหมายที่รับความกับเรื่อง
ที่กล่าวถึงในกัมพูชา

ส่วนในเรื่องสำนวนภาษานั้น
จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสำนวนที่
มีอยู่ในกัมพูชากหลาย ๆ สำนวน
เป็นสำนวนที่ต้องให้ความหมาย
ตามสำนวนภาษาไทยใต้จึงจะรับกับ
เรื่องหรือข้อความนั้น ๆ ตัวอย่าง
เช่น

ตอนบรรดานางพราหมณ์
ทั้งหลายในหมู่บ้านทูนวิฐุ กะ
แผนการที่จะเล่นงานนางอมิตตดา
มีตอนหนึ่งว่า

“เราจะข่มข้อนอยู่ที่นั่นที่
ท่าหน้า อมิตตดาขึ้นมาเมื่อเย็น เรา
จะเล่นเสียให้ยังคำ” คำว่า ยังคำ
ในที่นี้ ถ้าจะให้หมายความว่า เล่น
งานให้จนถึงคำ หรือ ยันคำ แล้ว
น้ำหนักของความหมายจะน้อย
ไปกว่าที่จะใช้ในสำนวนทางใต้
ที่ใช้ ยังคำ ในความหมายว่า แน่ ๆ
แน่นอน หรือที่ว่า แหง ๆ อะไร
ทำนองนั้น นั่นเอง

ตัวอย่างในสำนวนทางใต้
ที่ใช้ ยังคำ ในความหมายทำนองนี้
เช่น “อย่าเป็นห่วงมันมากนักเลย
มันสอนได้ยังคำ” หรือ “ไม่ต้อง
เตือนหรอก ทำให้ยังคำแหละ” หรือ
“ของดี ๆ ทั้งนั้น ไม่ปล่อยให้เสีย
หรอกต้องกินยังคำ” ยังคำเหล่านี้
ล้วนมีความหมายว่า แน่ ๆ แน่

นอน แหง ๆ

ในข้อความดังกล่าวจาก
กัมพูชา คำว่า ยังคำ ถ้าใช้ความ
หมายในสำนวนภาษาไทยใต้ก็จะมี
ความหมายที่กระชับ เพราะบรรดา
นางพราหมณ์ต่างก็หมายมั่นปั้นมือ
เอาไว้ว่าจะเล่นงานนางอมิตตดา
อย่างเด็ดขาด ไม่ยอมปล่อยให้
พลาดมือไปได้ทีเดียว การที่จะ
ให้ความหมายตอนนี้มีเพียงถ้ำ
นางอมิตตดา (ที่ท่าหน้า) ตอนเย็น
แล้วก็จะเล่นงานให้ถึงคำ ก็ไม่
เล่นงานกันมากมายเท่าไรนัก แต่
จากเย็นถึงคำเท่านั้นเอง ตอนนี่
จึงไม่น่าจะเพียงระยะเวลา น่าจะเป็น
เรื่องของการหมายมั่นปั้นมือ หรือ
ตั้งใจเอาไว้อย่างแน่วแน่มากกว่า

ตอนที่นางอมิตตดาโกรธ
แล้วกลับไประบวยความโกรธเอา
กับชูชก ก็เช่นเดียวกัน ที่น่าจะมี
สำนวนภาษาไทยใต้แทรกอยู่ กล่าวคือ

“นางพราหมณ์บ้านนี้มีมัน
หนักหนา มันมาเคียงคอกอยู่ที่แทบ
ท่าทางจะตักน้ำ” คำว่า หนักหนา
ในที่นี้ ถ้าจะแปลความหมายแต่
เพียงว่า มาก, มากยิ่ง, ยิ่งนัก อย่าง
ที่ใช้ความหมายจากพจนานุกรม
หรือในภาษากลาง หรือโดยทั่ว ๆ
ไปแล้ว ความก็จะไม่กระชับชัดเจน
หรือมีน้ำหนักเท่ากับลองใช้ใน
ความหมายของภาษาไทย ใต้ ให้ความ
หมายของคำว่า หนักหนา ตอนนี่ว่า
ร้ายเหลือ ร้ายกาจ เหลือเกิน หรือ
รุนแรง ฉะนั้นถ้าถอดความตอนนี้
ว่า นางพราหมณ์บ้านนี้มีมันช่าง
ร้ายกาจ ก็น่าจะมีความหมายที่
ตรงกับใจของนางอมิตตดาที่กำลัง
โกรธอยู่ มากกว่าการเพียงแต่
บอกเล่าอย่างธรรมดา ๆ ว่า นาง

พราหมณ์บ้านนี้มีมันมากมาย

สำนวนภาษาไทยใต้ที่ใช้คำว่า
หนักหนา ในทำนองนี้ เช่น “เด็กนี่
มีหนักหนานะ น้ำท่าก็ไม่รู้จักอาบ”
(หนักหนา หมายถึง ร้ายเหลือ)
หรือ “ไม่เห็นหนักหนานะไร เรื่อง
เท่านี้พอจะช่วย ๆ กันได้” (หนัก
หนา หมายถึง อាកารหนัก, ร้าย
แรง, ยากลำบาก, เหลือป่ากว่าแรง)

อีกตอนหนึ่งว่า “อ้ายข้าง
ก็เคียดแค้นคั่วคั่วเขี้ยวเขี้ยว อีชาติ
ชั่วอี่เสียเช่นชาติมันไม่ดี” คำว่า
แค้น ในที่นี้หมายถึงพูดกระทบ
ที่เรียกกันติดปากว่า ทำแค้น ส่วน
คำว่า เสียเช่น หรือ อี่เสียเช่น ใน
ที่นี้ถ้าจะแปลความหมายคำว่า เช่น
คือ อย่าง เสียเช่น คือ เสียแบบ
อย่าง เสียประเพณี แล้ว ความ
หมายก็ยังไม่หนักแน่นเท่าความ
หมายที่ใช้กันในสำนวนทางใต้
ที่ เสียเช่น ใช้ในความหมายคน
เสียเช่น คือคนไม่เต็มเต็งบ้าง ๆ บอ ๆ
ถ้าใช้ความหมายลักษณะนี้ในข้อ
ความตอนนี้ก็จะยังให้เห็นความ
หมายที่บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย
ดูว่าไม่พอใจนางพราหมณ์ภรรยา
ของตน เพราะทำให้เห็นว่าโกรธ
มากและไม่พอใจจริง ๆ นอกจากนี้
คำว่า ชาติ ที่ประกอบหลังคำว่า
เสียเช่น ก็เป็นสำนวนที่ใช้ติดปาก
คนทางใต้ที่เมื่อไม่พอใจก็มักจะ
ใช้คำว่า ชาติ ตามหลังคำหรือควม
ที่กล่าวเสมอ เช่น “เด็กนี่พันพริ
(อย่างไร) นะ ชาติมันร้ายจริง ๆ”
หรือ “คนชั่ว ๆ พรรคนี้ชาติคน
ไม่ได้คิด (จริง ๆ)”

อีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ชูชก
พูดว่านล้อมพราหมณ์บุตร มี
ความว่า “ทั้งทาสทวารเงินทองถ้วน

ทุกสิ่ง ทั้งยศศักดิ์ก็ยึดยังเป็นเจ้า
จอมเจตบุตร ถูกหลานก็จะไต่ขึงหยุด
นั้นจริง ๆ อย่างเพิ่งตรึกแล้วว่ากิน
ข้าวเหนียวกับน้ำกะทิทุกไม่ไหว”
ในที่นี้คำว่า ทุก คือ บรรทุก ใน
ภาษาไต่ยังใช้ประกอบคำว่า กิน
คือ กิน(จน)ทุกไม่ไหว หมายถึง
กินจนอึดแปร้ กินจนไม่สามารถ
จะบรรทุก (บรรจุ) ได้อีกนั่นเอง
ข้อความตอนนี้เห็นถึงภาษาไต่อย่าง
ชัดเจน เพราะถ้าพิจารณาในภาษา
กลาง คำว่า ทุก ก็ไม่ทราบจะให้
หมายถึงอะไร ที่แทรกไว้ตรงนี้
ถึงแม้จะให้หมายความว่า บรรทุก
ก็ไม่มีในภาษากลางที่ใช้สำนวนว่า
กินจนบรรทุกไม่ไหว มีแต่ภาษาไต่
เท่านั้นที่ยังคงพูดติดปากอยู่แม้
ในทุกวันนี้ว่า กินจนทุกไม่ไหว
หรือ กินทุกไม่ไหว

นอกจากนี้จะเห็นว่า คำที่มี
อยู่ในกณฑ์ชูชก สำนวนวัดสังข์-
กระเจายี่ มีใ้ช้อยู่ในภาษาไต่ใน
ลักษณะเดียวกัน ไม่ว่า พรีาขัดเอว
จะไม่ชี้ว่า พรีาเหน็บเอว (ผ้าคาด
พุงพันขยั้นตะแบง แขยงเช่นฆ่า
พรีาขัดเอว) หรือ อย่างค่อย ๆ
(จำจะเดินเข้าไปดูสักที อย่างแต่
ค่อย ๆ) ก็อย่างเบา ๆ คำว่า สักที
ก็จะใช้ติดปาก โดยเฉพาะคำว่า ที
คำว่า แล (ข้มเสียดสีท่อน้อยหนึ่ง
แล้วก็แลแลมาข้างนี้เถิดสินะเจ้า)
จะใช้ แลข้างนี้ ไม่ใช่ มองทางนี้
หรือแม้แต่คำว่า พอแรง ในข้อความ
“ฮ้ายฮายเราเอาให้พอแรง”
ถ้าเป็นสำนวนไต่ก็หมายความว่า
เอาให้เต็มที่ ในตอนที่ว่า “หิ้ว
หักหาหลบพันแห่ง มัดพอแรงรวบ
รักเถียว แบททอคเตียวเดินค้อตัง”
ถ้าแปลความหมายของคำว่า พอ

แรง ตอนนั้นว่า พอกำลัง คือ มัด
เอาไปเท่าที่กำลังจะสามารถเอา
ไปได้ แล้ว น้ำหนักของความหมาย
จะสู้ เอาไปเต็มที่ เอาจนพอ (ที่จะ
เอาไปได้) ไม่ได้ เพราะตอนนี้จะ
เห็นว่าชูชกทำอะไร ๆ อย่างเต็มที่
เต็มกำลังความสามารถทั้งนั้น ทั้งนี้
เพื่อจะเตรียมให้นางอมิตตดาอยู่
ข้างหลังโดยไม่ต้องออกไปเที่ยว
หาสิ่งต่าง ๆ นั้นอีกเมื่อตนเองต้อง
เดินทางไปขอคณินทาสีจากพระ
เวสสันดรยังเขาวงกต จะเห็นว่า
ข้อความที่ถัดไปอีกเล็กน้อยก็ยืนยัน
ความหมายที่ทำอะไรอย่างเต็มที่
ทั้งนั้น บอกว่าตักน้ำอย่าง “เต็ม
เต็มตักจนสิ้นหมด” เพราะฉะนั้น
คำว่า พอแรง ที่กล่าวมาก็น่าจะ
หมายถึง เอาให้เต็มที่ หรือ เอา
ให้มากที่สุด นั่นเอง คำว่า พอแรง
ในภาษาไต่ยังใช้กันอยู่จนติดปาก

ข้อสังเกตที่ผู้เขียนเสนอ
แนวคิดมานี้ อย่างน้อยก็คิดว่าพอ
จะแนะให้เห็นว่า ถ้าถ้อยคำสำนวน
เหล่านี้ไม่ใช่ภาษาไต่ แต่เป็นภาษา
ที่ใช้พูดกันมาแต่ดั้งเดิมก็ตาม แต่
ก็ใคร่เสนอให้เห็นว่าถ้อยคำสำนวน
เหล่านี้ที่ปรากฏในกณฑ์ชูชกสำ-
นวนวัดสังข์กระเจายี่ ยังใช้พูดกัน
อยู่ในภาษาไต่แม้ในปัจจุบันนี้ ถ้า
ผู้อ่านสนใจศึกษาภาษาในวรรณคดี
ก็จะเห็นภวณดินต่าง ๆ ที่ยังคงใช้
กันอยู่ในบางท้องถิ่น และเลิกใช้
เป็นภาษาของวรรณคดีหรือภาษา
ถิ่นไปก็มี ถ้าถ้อยคำสำนวนใน
กณฑ์ชูชกนี้เป็นภาษาไต่จริง ๆ
แล้วก็น่าคิดไม่น้อยไม่ใช่หรือว่า
พระภิกษุสำนักวัดสังข์กระเจายี่
ที่เป็นผู้แต่งกณฑ์นั้น เป็นไปได้
หรือไม่ว่า ท่านเป็นคณินทาสี

ก่อนจบข้อเสนอแนะแนวคิด
นี้ ขอย้ำอีกครั้งว่า ศัพท์ สำนวน
ที่ใช้กันอยู่ในภาษาไต่ทุกวันนี้มี
ปรากฏในกณฑ์ชูชกสำนวนวัด
สังข์กระเจายี่ ในคำอธิบายคำว่า
ไม้ค้อน อันอธิบายศัพท์เมื่อกณฑ์นี้
เคยได้รับคัดเลือกจากกระทรวง
ศึกษาธิการในสมัยหนึ่งให้เป็นหนึ่ง
ในจำนวน ๒ กณฑ์ (กณฑ์ชูชก
กับ กณฑ์กุมาร) ให้นักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๕ เรียนในหลัก
ศูตริวิชาวาษาไทย พ.ศ.๒๕๑๘
สำหรับรายวิชา ท.๕๐๑-ท.๕๐๔
ว่า “ไม้ค้อน หรือ ไม้ท่อนสั้น ๆ
สำหรับใช้ในการขว้าง เป็นศัพท์
ภาษาถิ่น ใช้ทั่วไปทั้งอีสานเหนือ
และ ไต้”

ข้อความที่มีศัพท์ไม้ค้อน
มีอยู่ว่า “ข้างคิ้วได้ไม้ค้อนก้อม
ดินที่แข็งเช่นเขี้ยวชะหยิกตาม”
มีคำให้พิจารณาอยู่อีกหนึ่งคำคือ
คำว่า ชะหยิกตาม คำว่า ชะหยิก
นั้นน่าจะหมายถึง ยิก ในภาษาไต่
ที่แปลว่า ไต่ตาม วังไล่ น่าจะรับกับ
ความมากกว่า ขยิก ที่พจนานุกรม
ให้ความหมายว่า เร็ว ๆ ดี ๆ หรือ
ชะยิก ที่หมายเพียง ขยับเข้าไป
ทีละน้อย ๆ ซึ่งให้ความหมาย
ไม่เท่า ยิก ได้เลย ให้ความไม่เท่า
กับการฉวยได้ไม้ค้อน (ท่อนไม้)
หรือก้อมดินแข็งเช่นเขี้ยววังไล่
ตาม (ขว้าง)

การอ่านที่เข้าถึงความหมาย
เป็นการเข้าถึงความสุนทรียะของ
วรรณคดี ข้อเสนอแนะแนวคิดคงมี
ประโยชน์ไม่มากนักน้อย อย่างน้อย
ก็เพื่อเสนอแนะให้ศึกษาค้นคว้า
กันต่อไป □